

מבט על, גיליון 293, 16 בנובמבר 2011

”למי צלצלו הפעמונים”¹: דו”ח סבא”א מנובמבר 2011

אפרים אסכולאי

הנספח לדו”ח הסוכנות הבינלאומית לאנרגיה אטומית (סבא”א) לשנת 2011, שהתפרסם מאוחר מדי ולאחר שציפו לו זמן רב, הופץ למועצת הנגידים של סבא”א ומועצת הביטחון של האו”ם ב-8 בנובמבר 2011. למרות שהנספח מכיל הרבה מידע חדש ומעניין מאוד, המסר הבסיסי שלו, כי איראן אכן פעילה בפיתוח נשק גרעיני, אינו צריך להפתיע את מי שעקב אחר ההתפתחויות, כפי שדווחו בדוחות התקופתיים של סבא”א.

הנספח הנוכחי משלים את פער המידע באשר לפיתוח נשק גרעיני באיראן, כלומר, עיבוד של החומר הבקיע, אורניום מועשר ברמה גבוהה (HEU), והכנסתו למנגנון הנפץ הנקרא גם שלב החימוש. השלב הראשון, שלב העשרת האורניום, והשלב הסופי, מערכת שיגור צבאית – טילי קרקע-קרקע – היו גלויים לכול. למרות האינדיקציות שאיראן עסקה גם בשלב החימוש, העולם היסס להודות בכך. גישה זו הובלה בחלקה על ידי המנהל הכללי הקודם של סבא”א, ד”ר אל-בראדעי, ונתמכה על ידי הדו”ח של המודיעין הלאומי האמריקאי (NIE), שפורסם ב-2007 בו צוין, כי איראן הפסיקה למעשה פעילות זו כבר ב-2003. כולם (מלבד ישראל) היו מוכנים להסתפק בדו”ח זה ולהמשיך לחוץ על איראן, תחילה באמצעות משא ומתן לא אפקטיבי, ומאוחר יותר – באמצעות סנקציות של מועצת הביטחון של האו”ם, שהייתה להם השפעה מועטה בלבד על פרויקט פיתוח הנשק הגרעיני. היו גם מי שחיכו לראות את “האקדח המעשן” לפני שישקלו נקיטת פעולות קיצוניות יותר. למרות שהאקדח המעשן, המצביע על פעילות זו היה שם כבר מזה זמן רב, לא ננקטה כל פעולה חריפה. למעשה, אפילו בעת הזאת, ישנם מי שסבורים שהפיתוחים האיראניים אינם חמורים דיים על מנת לגרום להם לנטוש את עמדתם המסורתית של הימנעות מעימות.

הנספח לדו”ח סבא”א, שכותרתו “מימד צבאי אפשרי לתכנית הגרעין של איראן”, נותן תחילה סקירה היסטורית של הנושא, כפי שרואה אותה הסוכנות הבינלאומית לאנרגיה אטומית, ובהמשך מציג את הביסוס לקביעת האמינות של הראיות שעליהן נשענות ההערכות הנוכחיות. בהינתן הניסיונות של איראן לערער את האמון בראיות ולתאר אותן כ”זיופים”, זוהי הקדמה הכרחית למה שמוצג בהמשך הדו”ח. קיימים מקורות מידע רבים שעליהם מסתמך הדוח. אלו כוללים מידע שמסופק על ידי מדינות חברות ב-סבא”א, ניתוח של מידע ממקורות גלויים, כולל צילומי לוויינים, ומידע המסופק על ידי איראן עצמה, חלקו שלא בכוונה. בפרק המרכזי שלו, מפרט הנספח את הפעילויות באחד עשר תחומים, תשעה מהם מתייחסים לפעילויות רכש וחימוש, אחד עוסק בניסוי תת קרקעי, ואחד עוסק בהכללת מתקן הנפץ במערכת שיגור טילים. בקיצור, כל תחומי הפעילות הרלוונטיים שמכוונים להפוך את החומר הבקיע, אורניום מועשר ברמה גבוהה (HEU), לראשי נפץ גרעיניים שניתנים לשיגור, נידונים בדו”ח זה.

הנספח מתאר דפוס קבוע של הונאה, פעילות חשאית, שימוש ברשתות רכש זרות, אספקה ממקורות חיצוניים של מידע חיוני הנוגע לתכנון, וסירוב למסור מידע לסוכנות סבא”א. אולם, הצדדים היותר חשובים של הנספח הם הפרטים של עבודות הפיתוח והפעילויות המקומיות, שמראות שלמרות שלאיראן היה כנראה מספיק ידע לייצור נשק גרעיני ממקורות חוץ, היא גם עבדה בעצמה על פיתוח מערכות יעילות יותר, כולל עבודות תיאורטיות, סימולציות וכן עבודה ניסויית על צדדים שונים של תכנון הנשק.

¹ "Never send to know for whom the bell tolls; it tolls for thee." John Donne, *Devotions upon Emergent Occasions*, Meditation 17 (1624).

חלק מעניין של הנספח נוגע למאפיינים של תכנון ראש הנפץ של הטיל. הוא מראה שהאינטרפרטציה ההגיונית היחידה של הנתונים מצביעה במפורש על שימוש בנשק גרעיני, ולא, למשל, בנשק כימי או ביולוגי כראשי קרב לטילים. עוד ראוי לציון הדיווח באשר לאפשרות ביצוע ניסוי גרעיני תת קרקעי בעומק רב. אם איראן תחליט לפרוץ החוצה ולייצר נשק גרעיני, זו כפי הנראה תהיה הדרך שבה תבחר להציג את היכולות שלה לעולם, ובאותה עת לנסות את הנשק עצמו. היא תחקק בכך את הפעולות של רוב המדינות שפיתחו נשק גרעיני, כולל הודו, פקיסטן וצפון קוריאה, שהיו מחוץ למעגל המדינות שחתומות על האמנה לאי הפצתו של הנשק הגרעיני (NPT) ובחרו להכריז על כך בדרך זו.

מנקודת מבט היסטורית, נראה שהייתה הפסקה בתכנית החימוש ב-2003, שחודשה לאחר מכן, אך ככל הנראה לאחר ארגון מחדש שכלל שינויים בבעלי התפקידים, במיקום ובחלוקת האחריות. אלה כוונו לערפל את הנושא ולנתק אותו מפעילויות קודמות.

מה שהנספח אינו מפרסם הוא מידע ביחס לפרטים על חלקם של יצרנים ותעשיינים במדינות שונות באספקת ציוד וחומרים הכרחיים ליישום תכנית פיתוח הנשק הגרעיני של איראן. אין ספק שלא אספקה זו התכנית לא הייתה יכולה להתקדם עד כדי כך. הצגת המידע עלולה לערפל את הנושא, ולהסיט את תשומת הלב מהבעיה המרכזית.

מה שהדו"ח העיקרי והנספח אינם אומרים במפורש, הוא, שאיראן מעורבת בצורה פעילה בפיתוח נשק גרעיני. במובן מסוים, זהו כתב אשמה ללא הצגת האשמה עצמה, מה שמותיר לקורא להפעיל את דמיונו ולהגיע למסקנה הנכונה והיחידה האפשרית. המנהל הכללי של סבא"א, מר אמנו, עדיין משאיר פתח כלשהו לאיראנים, ומבקש מהם לענות על "הדאגה הרצינית של הסוכנות ביחס למימדים הצבאיים האפשריים של תכנית הגרעין של איראן, על מנת ליצור אמון בינלאומי בכך שתכנית הגרעין של איראן נועדה לצרכי שלום בלבד". החלק האחרון במשפט זה אינו אלא מנטרה, שחוזרת ומופיעה כמעט מהדו"ח הראשון של סוכנות סבא"א על איראן, ויכולה לשמש דרך מילוט מכובדת לאיראן במקרה הבלתי סביר שבו היא תרצה לנקוט בדרך זו. היקף תכנית הפיתוח של נשק גרעיני מאשר שלחששות ביחס לכוונותיה של איראן יש בסיס מוצק ויציב. הנספח המפורט היטב מטיל את נטל ההוכחה על איראן.

בה בעת מטיל הנספח נטל כבד גם על מדינות העולם. מנהיגים רבים, מערביים ואחרים, הצהירו – ואפילו בנחישות – כי נשק גרעיני בידי איראן "אינו בא בחשבון". אפשר ללחוץ על איראן לזנוח את שאיפותיה לפתח גרעין לצרכים צבאיים: יש פעולות שניתן לעשות לפני שנוקטים בצעדי צבאיים על מנת להשיג זאת – סנקציות מאוד מחמירות ואמברגו.

נכון לעכשיו, לא נראה שמועצת הביטחון היא הפורום שבו יינתן פתרון לנושאים כגון אלו. רוסיה, כפי הנראה, אינה רוצה לפעול נגד איראן, ומעדיפה למצות תהליכים דיפלומטיים (עקרים). לסין מעורבות עמוקה בכלכלת איראן. פעמון האזהרה צלצל. האם האומות האחרות יקומו ויתמודדו עם האתגר?